

K R O N I K A

W pierwszą rocznicę śmierci Profesora Alojzego Jedlički

Alois Jedlička, profesor Uniwersytetu Karola w Pradze, doktor honoris causa Uniwersytetu Masaryka w Brnie, zmarł 13 lipca 2000 roku. Należał do najwybitniejszych bohemistów czeskich, reprezentujących współczesne czeskie językoznawstwo.

Urodził się 20 czerwca 1912 roku w Brnie. Tam na Uniwersytecie T. G. Masaryka studiował w latach 1931–1936 bohemistykę i germanistykę. Miał wybitnych nauczycieli. Jego mistrzem został prof. Bohuslav Havránek, z którym potem współpracował i przyjaźnił się. W roku 1946 po uzyskaniu doktoratu przeniósł się do Pragi na Wydział Pedagogiczny, przekształcony później w Wyższą Szkołę Pedagogiczną. Tam w roku 1948 habilitował się na podstawie książki dotyczącej dziewiętnastowiecznej czeszczyzny. W roku 1950 mianowano go profesorem. W roku 1959 przeniósł się na Uniwersytet Karola. Parę lat później został kierownikiem Katedry Języka Czeskiego i Słowackiego. Z przyczyn politycznych w 1970 r. został zmuszony do ustąpienia z tego stanowiska.

Całe swoje życie naukowe poświęcił badaniom nad językiem czeskim. Znaczny dorobek Profesora (kilkaset publikacji) dotyczy paru kręgów zainteresowań, mianowicie badań nad dziewiętnastowieczną czeszczyzną, nad teorią czeskiego języka literackiego, czesko-słowacką konfrontacją językową, współczesnym językiem czeskim oraz nad stylistyką.

Przypatrmy się osiągnięciom Profesora w poszczególnych dziedzinach. Czeszczyźnie z okresu czeskiego odrodzenia narodowego poświęcił swoją rozprawę habilitacyjną *J. Jungmann a obrozená terminologie literárněvědná a lingvistická* (1949). Jest to pierwsza czeska publikacja książkowa poświęcona roli Jungmanna w tworzeniu nowoczesnego czeskiego języka literackiego. Dla Polaków jest ona interesująca także z tej przyczyny, że dotyczy m.in. zagadnienia wykorzystywania przez Jungmanna polskich źródeł w kształtowaniu czeskiej terminologii z zakresu teorii literatury i lingwistyki. Jungmann czerpał materiał nie tylko ze słownika Lindego, lecz także z gramatyki Kopczyńskiego i historii literatury Bentkowskiego.

Osobny dział w naukowym dorobku A. Jedlički stanowią prace dotyczące teorii współczesnego czeskiego języka literackiego, problemu kodyfikacji i normy językowej. Zainteresowanie zagadnieniem normy językowej przeja-

wiał on już na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych, kiedy to jako współpracownik Instytutu Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk pierwszy lansował metody socjolingwistyczne przy badaniu normy morfologicznej języka czeskiego (ankiety). Najważniejszym dziełem A. Jedličky, będącym wynikiem długoletnich badań, prowadzonych przez niego nad zagadnieniami teorii języka literackiego, nad współczesną czeszczyzną literacką, a zwłaszcza jej rozwojem powojennym jest książka pt. *Spisovný jazyk v současné komunikaci* (Praga 1974). Praca ta wnosi wiele nowego¹. Podtrzymując tradycję ośrodka praskiego, pogłębia teorię języka literackiego. Książka składa się z części teoretycznej i praktycznej, w której autor przeprowadza obserwacje czeskich współczesnych zjawisk językowych z punktu widzenia ich dynamiki, rozwoju i ciągłych zmian. Porusza zagadnienie bardzo istotnego dla Czechów stosunku języka literackiego (*spisovný jazyk*) do potocznego (*obecná čeština*). Jego rozważania na temat uniwersyfikacji oraz multiwersyfikacji stały się impulsem do podjęcia tej tematyki przez krakowskich bohemistów (dwa doktoraty: E. Szczepańska, J. Mietła). Z tematyką języka literackiego wiążą się również prace A. Jedličky na temat teoretycznych i praktycznych problemów kultury językowej².

Po ukończeniu studiów A. Jedlička dwa lata uczył w gimnazjum w Koszycach. Pobyt ten odbił się na jego zainteresowaniach konfrontatywnych. Tematyce czesko-słowackiej poświęcił wiele artykułów, niektóre z nich dotyczą problematyki przekładowej, inne porównania obu systemów gramatycznych, np. *Vztah spisovné češtiny a slovenštiny* („Slavica Pragensia” 1975). Był współautorem podręcznika języka słowackiego przeznaczonego dla czeskich studentów.

Największą popularność zyskał dzięki podręcznikom szkolnym i uniwersyteckim. Jako nauczyciela akademickiego, a przedtem szkół średnich, od lat interesowały go problemy szkolnictwa. Sporo artykułów dotyczących nauczania języka czeskiego opublikował w czasopiśmie „Český jazyk a literatura”, którego współredaktorem był od jego założenia w roku 1950. Największym powodzeniem cieszyły się jednak opracowane wspólnie z profesorem Havránkiem gramatyki szkolne i uniwersyteckie. Parę pokoleń Czechów uczyło się z nich języka ojczystego. Wraz z Bohuslavem Havránkiem napisał dwie najpopularniejsze gramatyki czeskie, *Stručná mluvnice česká* (25 wydań) oraz *Česká mluvnice* (4 wydania). Po śmierci prof. B. Havránka Alois Jedlička stale je uzupełniał i aktualizował.

¹ Por. T. Z. Orłós, *Alois Jedlička, Spisovný jazyk v současné komunikaci*, „Język Polski” LVII, 1977, nr 3, s. 230–233.

² Por. J. Kraus, *K životnímu jubileu profesora Aloise Jedličky*, „Naše řeč” LXXV, 1992, s. 154–157.

Ulubioną dziedziną badawczą Profesora była stylistyka oraz studia nad językiem poszczególnych pisarzy czeskich (m.in. Petra Bezruča, Karla Čapka, Jaromíra Johna), co znalazło odbicie w szeregu artykułów i rozpraw. W roku 1970 wspólnie z V. Formánkovą i M. Rejmánkovą wydał podręcznik uniwersytecki zatytułowany *Základy české stylistiky*. Interesowały go zwłaszcza zagadnienia klasyfikacji stylów, zwłaszcza naukowego, publicystycznego i eseistycznego.

Przez wiele lat (1953–1972) Alois Jedlička był redaktorem naczelnym czasopisma „Naše řeč”, wydawanego przez Instytut Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk (obecnie Akademię Nauk Republiki Czeskiej). Współredagował najważniejsze czeskie współczesne dzieła leksykograficzne i gramatyczne.

Przyczynił się również do rozkwitu sławistyki. Dowodem uznania, jakim się cieszył w świecie słowiańskim jego prace, zwłaszcza dotyczące teorii języka, było obdarzenie go zaszczytną funkcją przewodniczącego Międzynarodowej Komisji Słowiańskich Literackich przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów (1970–1993) oraz wiceprzewodniczącego Komisji Słowiańskiej Terminologii Językoznawczej. Przyczynił się w znacznym stopniu do wydania wielkiego słownika słowiańskiej terminologii lingwistycznej w roku 1973. Słusznie konstatuje M. Čechová, że „lze říci, že podnítl rozvoj teorie spisovného jazyka i v jiných slovanských zemích, a to hlavně prostřednictvím svých žáků (z ruských: Širokovová, z polských: Buttlerová, Orlošová, ze slovinských: Toporišič, Korošec, Muchová)”.

Alois Jedlička był uczonym znanym i uznawanym w świecie sławistycznym, m.in. również w Polsce, dokąd bywał zapraszany z wykładami, na różne konferencje oraz zjazdy. W roku 1973 na Międzynarodowym Zjeździe Słowistów w Warszawie wygłosił ważny referat pt. *Dynamika współczesnego języka literackiego a jego dyferencjacja*. W Instytucie Filologii Słowiańskiej UJ był parokrotnie. Wygłaszał tu odczyty dla studentów i pracowników bohemistyki, zaznajamiając ich z wynikami własnych badań, zwłaszcza nad teorią czeskiego języka literackiego. Utrzymywał kontakty naukowe z polskimi uczonymi, m.in. z profesorem Stanisławem Urbańczykiem. Przyjaźnił się z prof. Danutą Buttlerową i z piszącą te słowa.

Do ostatnich lat życia utrzymywał ze mną kontakty korespondencyjne i osobiste. W czasie każdego mojego pobytu w Pradze zapraszał na pogawędkę do restauracji albo kawiarni. Chętnie opowiadał o swojej ulubionej działce, na którą corocznie dostarczałam nasion buraków z Polski. Interesował się losami i dorobkiem naukowym nie tylko moim, ale także moich uczniów.

Teresa Zofia Orłoś

M. Čechová, *Vzpomínka na profesora Aloise Jedličku*, „Český jazyk a literatura” LI, 2000/2001, nr 1–2, s. 43.